

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за дисертационния труд

на Деница Георгиева Каприева

на тема:

Личностни характеристики и нагласи към професията

сред българските актьори

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

в професионално направление 3.2. „Психология“

Дисертационният труд на Деница Георгиева Каприева представлява внушителен по обем текст от 286 страници, от които 232 страници основен текст, 29 страници цитирана литература и 20 страници приложения. Използвани са 9 фигури и 62 таблици. Цитирани са 296 заглавия предимно на английски, но също и на български, руски и френски език.

Темата е разработена грижливо и компетентно, като са анализирани почти 300 изследвания. Подробно е проследено и разработването на проблематиката в България, като се посочва, че има много слаб интерес към тази тема. Направен е анализ на основните направления в третирането на избрания научен проблем. Прави впечатление, че дисертантката познава много добре литературата в областта, умее да анализира обемно съдържание и да прави адекватни изводи.

Работата е написана с отлично владение на професионалния език и стил, но се отличава с висока четивност и може да бъде лесно достъпна и за читатели вън от научните среди.

Структура на дисертацията

Изложението в дисертационния труд е структурирано в увод, три части, дискусия, заключение, цитирана литература и приложения.

Въведението е много информативно и очертава в миниатюра дисертационния труд. След представяне актуалността на проблематиката и основните подходи за нейното изследване, се идентифицират съществени неизучени аспекти, които показват необходимостта от настоящото изследване. Следват формулировка на основната цел, подхода на „атакуване на проблема“ и стъпките, които са предприети за постигането на резултатите. Накратко е представена и структурата на дисертационния труд.

Първата част съдържа критичен обзор на литературата и е разделена на две глави. Първа глава е съсредоточена върху личностните черти, които са включени в изследването, характеристики на Аза (предимно общата увереност в собствените възможности) и удовлетвореността от живота, както и изследваните връзки между тези явления. Следва описание на професионалната среда на актьорите, основно внимание е обърнато на преживяването на негативно отношение в професионалната среда и очакването за оригиналност, която е императив и често се реализира в склонност към рисково поведение. Втората глава от първата част анализира самата актьорска професия – от ученията за актьорската игра до начините за постигане на успех.

Втората част на дисертацията съдържа теоретичната рамка на емпиричното изследване на личностните характеристики и нагласите към професията сред българските актьори. Дизайнът на изследването включва анализ на личностните характеристики на актьорите, склонността към рисково поведение и удовлетвореността им от живота в сравнение с контролна група от общата популация. Прави много добро впечатление

майсторството, с което дисертантката формулира хипотезите си, като ги извлича от критичен анализ на литературата. За да бъдат те проверени, е направен обзор на основните тестове, с които се изследват променливите от теоретичния модел. На основата на сравнителен анализ между тях е взето обосновано решение за използването на избрания инструмент. Дисертацията съдържа и новосъздадена скала за концепт, включен в теоретичния модел, за който не са намерени съществуващи инструменти за измерване – склонност към рисковото поведение.

Втората основна цел на емпиричното проучване е съсредоточена върху нагласите към професията сред българските актьори. Това е сравнително нов подход в изучаването на актьорите и утвърдени методи за изследване не са намерени. За да преодолее това ограничение, Деница Каприева създава две нови скали - „Успех в актьорската професия“ и „Отношение към професията“ (втората едноаitemна). Заедно с това са включени и отворени въпроси, които да дадат допълнителна информация за процесите на смислообразуване при актьорите по отношение на същността на професията и начините за постигане на успех в нея.

Третата част представя резултатите от емпиричното изследване на личностните характеристики и нагласите към професията сред българските актьори. Специално внимание е обърнато на изследването на психометричните свойства на използваните скали. Проверката на хипотезите включва сравнение на средните на различните променливи в групата на актьорите с контролна група, както и корелационен анализ в рамките на всяка група за установяване на структурата на връзките между изследваните конструкти в двете групи с цел по-задълбоченото вникване в различията в динамиката на психичните явления. Изследвани са и предикторите на удовлетвореността от живота, рисковото поведение в двете групи и тези на успеха в актьорската професия в групата на актьорите. Направен е

съдържателен анализ на отговорите на отворените въпроси за нагласите на актьорите към професията.

Особено добро впечатление прави дискусията на получените данни (четвърта част), която е с обем от 38 страници и детайлно анализира получените резултати, връзките между изследваните променливи, като умело вплита получените резултати в известните в литературата данни и показва приносните моменти в дисертационния труд. Прецизно и с висока степен на рефлексивност са представени ограниченията на изследването и възможности за бъдещи проучвания, които изникват в хода на дискусията.

Методики на изследване и достоверност на получените резултати

В дисертацията се разглежда подробно процесът на адаптиране на скалите, с които се изследват основните променливи от теоретичния модел. Част от тях се използват в български условия за първи път: „Скала за търсене на силни усещания“ от „Личностния въпросник на Цукерман, Кулман и Алуя“ (SSS-ZKA-PQ), „Нова скала за оценка на общата увереност в собствените възможности“ (NGES). Направен е факторен анализ – както експлораторен, така и потвърдителен – за смисловото съдържание на скалите, последвано от анализ на вътрешната консистентност на получените скали. Представени са характеристиките на българската извадка по скалите на всеки от използваните инструменти, като те са сравнени с оригиналните.

Създаденият интегративен теоретичен модел е проверен чрез емпирично изследване. Търсенето на респонденти от такава елитарна група крие доста рискове, но дисертантката успява да привлече внушителна група от 140 представители на актьорската професия (58% жени), което вече е сериозен успех. В контролната група участват 315 човека (62% жени).

Чрез дисперсионен анализ са установени разлики в средните стойности между двете групи, но авторката се интересува и от структурата на връзките между променливите, което е установено чрез корелационен анализ във всяка от двете групи. Данните потвърждават хипотезите за различия между актьорите и контролната група, но те не са само количествени, а и качествени – както в степента на изява на характеристиките, така и в начина, по който те взаимодействат.

Като се вземе предвид, че общият брой на професионалните актьори в България е малък, събраната извадка е относително голяма. Постигнатият размерът обаче не позволява извършването на регресионен анализ с множество променливи, както и медиаторен или линейно-структурен анализ. Поради това, за установяване на предикторите на изучаваните зависими променливи, докторантката работи с регресионен анализ на променливите по смислово разграничени групи и след установяване на основните предиктори в отделните групи, прави с всички тях обобщен регресионен анализ на всяка от зависимите променливи.

Научни приноси

Смятам, че научните приноси, отбелязани от авторката, са адекватни на постигнатите резултати. Няма да се спирам на всички, а ще подчертая само някои, които смятам за особено значими.

Работата е изградена върху интегративен теоретичен модел, създаден след внимателно и задълбочено проучване на съществуващите данни. Той съдържа широк спектър от променливи, чиито връзки преди не са били подлагани на анализ, като в него са включени и нови променливи, които са уникални за настоящата дисертация. За първи път в проучване сред актьори

са използвани методите „Петфакторен въпросник за нарцисизма“ (FFNI) „Скала за търсене на силни усещания“ от „Личностния въпросник на Цукерман, Кулман и Алуя“ (SSS-ZKA-PQ) и „Нова скала за оценка на общата увереност в собствените възможности“ (NGES).

За особена на работата ценност считам създаването на нови скали, успешно транспониращи теоретичните разсъждения в емпирични конструкции - „Склонност към рисково поведение“ и „Успех в актьорската професия“. Като резултат от добрата теоретична работа, новосъздадените скали показват много добри психометрични характеристики и могат да се присъединят към инструментариума за бъдещи изследвания в областта. Първата скала има и широка приложимост в изследвания на отношението към риска в общата популация.

Друго значително постижение на дисертацията е резултат от използването на качествен метод – анализ на отворени въпроси, чрез които се постига проникновение в разбирането на актьорите за тяхната професия – какво за тях стои в основата ѝ, какво е значението на тази професия в живота на практикуващите я, какви са трудностите и начините за постигане на успех. Това съчетаване на предимствата на количествения и качествения подход в събирането и обработката на данните позволява създаването на детайлна картина на личностните особености и тенденциите в поведението на актьорите, както и вникване в тяхното разбиране за особеностите на професията и нейното значение в живота на актьора.

Публикации по дисертационния труд

Дисертацията е публикувана в съществените си части в общо пет публикации. Една от тях е студия в Годишника на Софийския университет, други две – статии в български научни списания, както и два публикувани

пълни доклади в сборници от национални и международни конференции. Четири от тях са самостоятелни. Има и една публикация в съавторство по тема извън дисертацията. Тези публикации удовлетворяват минималните национални изисквания за дисертационен труд за доктор по психология и значително ги надхвърлят.

Автореферат

Представеният автореферат отразява коректно основното съдържание и научните приноси на дисертационния труд, разработен е много добре и може да бъде публикуван за официална защита.

Заключение

На основа на изложените достойнства на дисертационния труд считам, че той отговаря на условията за присъждане на научната и образователна степен "Доктор". Авторката Деница Георгиева Каприева отговоря на всички изисквания, поради което препоръчвам да ѝ бъде дадена научната степен „Доктор“ в научното направление 3.2 „Психология“.

София, 6 септември 2021 г.

ПОДПИС:

Проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева